

УДК 336.025

А. А. Вагілевичаспірант
Класичний приватний університет**ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ СКРИНІНГУ
В ПРОЦЕСІ ОБҐРУНТУВАННЯ ПОДАТКОВИХ МЕТОДІВ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

У статті досліджено можливість використання методології скринінгу в процесі обґрунтування податкових методів державного регулювання національної економіки. Розкрито суть поняття “скринінг” та узагальнено його основні види. Встановлено взаємозв’язок між податковими ризиками та “скринінгом” як інструментом їх мінімізації. Формалізовано загальну структуру податкових ризиків. Наведено місце скринінгу в процесі обґрунтування податкових методів державного регулювання національної економіки. Запропоновано базовий блок реалізації скринінгу податкових методів державного регулювання національної економіки. Розкрито суть мікромоделі використання скринінгу в процесі обґрунтування податкових методів державного регулювання національної економіки.

Ключові слова: податкові ризики, податковий розрив, оподаткування, скринінг, норма, критерії, SWOT-аналіз.

I. Вступ

Сучасні податкові новації впроваджують без урахування попередніх оцінок або побажань суб’єктів оподаткування, зокрема платників податків, контролюючих органів, податкових агентів. Влада, що приймає рішення, оперує лише даними статистичного забезпечення податкових процесів, результатами прогнозування та оцінювання соціально-економічного розвитку в державі. При цьому впровадження більшості податкових новацій зустрічає потужний протест із боку суб’єктів оподаткування, що унеможлиблює подальший розвиток ухилення від виконання податкового обов’язку. Таким чином, на будь-які нові податкові методи вилучення частини доходів платників розробляють відповідні механізми мінімізації обсягів податкових платежів. Зважаючи на результати здійснених досліджень щодо податкової свідомості суб’єктів оподаткування України, вагомим чинником залишаються негативне ставлення до податків і влади, низький рівень податкових знань та недосконалість податкового контролю за поведінкою платників податків і контролюючих органів [2]. У результаті набувають актуальності питання попереднього оцінювання та аналізу доцільності використання податкових методів, реформ та адміністративних змін із боку суб’єктів оподаткування. Одним із ефективних інструментів формування уявлення про можливі наслідки впровадження податкових новацій є скринінг.

Методологія скринінгу вперше почала використовуватися в медицині. Подальший її розвиток відбувався і у сфері фінансів, де основні його аспекти досліджували провідні вчені-економісти: О. Д. Клебан, Е. Ю. Олексієнко, С. В. Приймак, О. О. Терещенко та ін. Проте, у сфері оподаткування скринінг як інструмент досягнення компромісу між сторонами процесу оподаткування потребує подальшого вивчення.

II. Постановка завдання

Метою статті є розкриття науково-практичних можливостей використання методології скринінгу в процесі обґрунтування податкових методів державного регулювання національної економіки.

III. Результати

У середовищі оподаткування України існує стала компонента податкових ризиків реалізації реформування податкової системи держави. Без урахування цих ризиків ефективність використання податкових методів суттєво знижується. Це підтверджують дані такого вагового показника, як Tax Gap (податковий розрив) – різниця між фактичними та планованими обсягами податкових надходжень (рис. 1). За даними рис. 1, спостерігаємо суттєву різницю між фактичними та планованими показниками обсягів податкових надходжень зведеного бюджету України саме в період 2012–2014 рр.

При цьому дані рис. 2 демонструють суттєве перевищення планових показників над фактичними, а саме: у 2011 р. рівень Tax Gap сягав 1,23%; у 2012 р. – (-9,29%); у 2013 р. – (-6,6%); у 2014 р. – (-5,085); у 2015 р. – 2,21%.

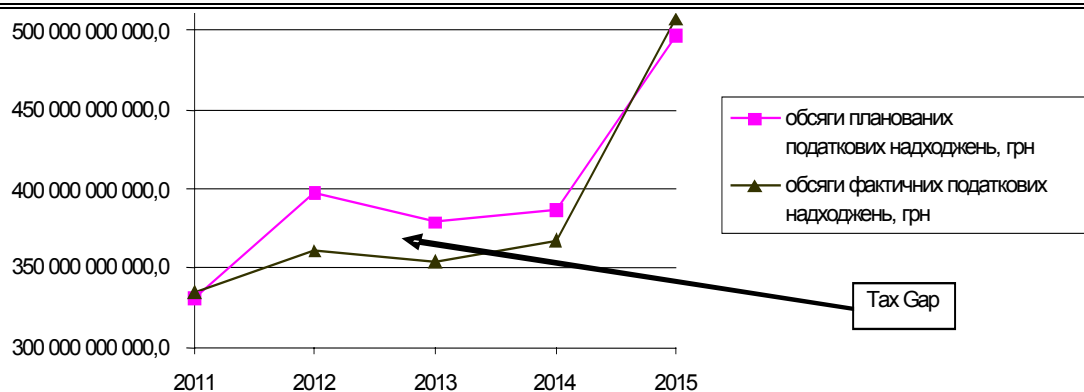

Рис. 1. Обсяги податкових надходжень зведеного бюджету України, грн

Джерело: розраховано автором за даними [5].

Таким чином, можна стверджувати, що за досліджуваній період рівень податкового

розриву змінюється з від'ємного показника в додатній, тобто лінійно зростає.

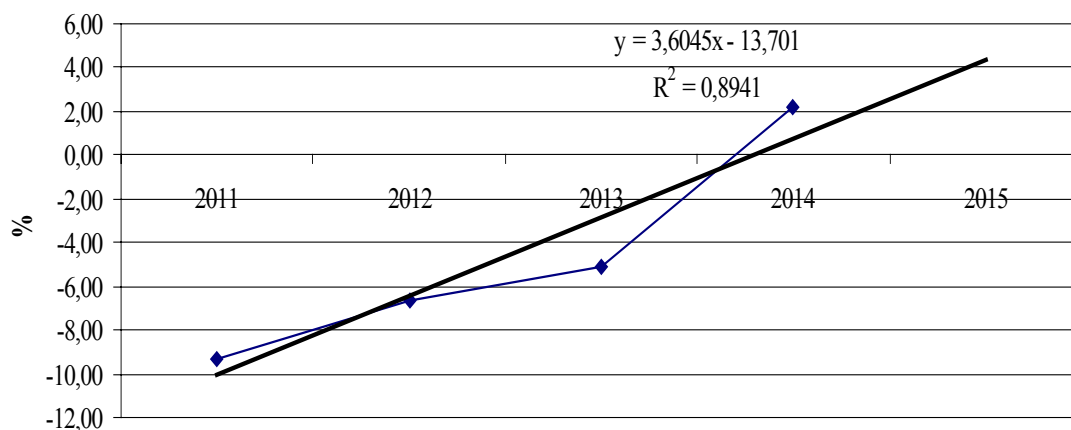

Рис. 2. Тенденція показника Tax Gap в Україні, %

Джерело: розраховано автором за даними [5].

Незважаючи на те, що в 2015 р. рівень податкового розриву позитивний, тобто фактичні надходження перевищують плановані, система залишається неконтрольованою та непередбаченою, тому зростатимуть інші податкові ризики.

За класичною теорією ризику, його суть розкривають із позиції прояву непевності, ймовірності настання негативних наслідків у результаті певних дій та прийнятих рішень; при цьому неокласична теорія ризику визначає його як небезпеку, ймовірність відхилення від планованого або намічених цілей [1]. Податкові ризики досліджують у контексті суб'єктно-об'єктних відносин, тобто кожному із суб'єктів оподаткування притаманні специфічні податкові ризики, пов'язані із характером його діяльності та рівнем податкової свідомості, зокрема можна розглядати податкові ризики з позиції влада-платник податків чи платник податків промислового або фінансового сектору економіки.

Податковій системі властиві власні податкові ризики, що в процесі її вже системного реформування суттєво зростають і примножуються. До того ж методологія визначення

податкових ризиків теж має власні передбачення та ризики її використання. Результати відповідних розрахунків мають імовірнісний характер.

Таким чином, структуру податкових ризиків R можна представити так:

$$R = \langle R^i, R^s, R^m, R^{mid}, t \rangle, \quad (1)$$

де $R^i = \{r_j^i\}$ – множина податкових ризиків, притаманних суб'єкту та його сфері діяльності в період t ;

$R^s = \{r_i^s\}$ – множина системних ризиків, що притаманні безпосередньо українській податковій системі та її реформуванню в період t ;

$R^m = \{r_k^m\}$ – множина ризиків використання податкових методів у період t ;

$R^{mid} = \{R_l^{mid}\}$ – множина ризиків використання методології оцінювання та управління податковими ризиками, що використовують у період t .

Звісно, в разі використання методології скринінгу у сфері оподаткування додадуться і йому притаманні ризики, що також доцільно враховувати. Методологія скринінгу може стати ефективним уточнювальним інструментом прямого впливу, виявлення та попередження податкових ризиків у процесі використання податкових методів на всіх площинах виміру соціально-економічних процесів (галузевий, територіальний, макроекономічний). Розглянемо детальніше його суть і загальні характеристики.

Найбільшої популярності скринінг набув у медичній та фінансовій сферах. Так, у медицині “скринінг” (від англ. screening – відбір, сортування) представляє “стратегію в організації охорони здоров’я, спрямовану на виявлення захворювань у клінічно безсимптомних осіб в популяції” [6].

За різними фінансово-економічними науковими джерелами “скринінг” – є “специфічною перевіркою кредитоспроможності, стійкості та відповідальності партнера на основі даних аудиторських перевірок, довідників, фінансових перевірок; формування умов для коректного виявлення явищ, яким респонденти віддають перевагу” [10]; “вивчення прихованих характеристик об’єкта, щодо якого приймаються управлінські рішення з метою зменшення інформаційної асиметрії” [8]; “знаходження кращого з можливих рішень у заданих умовах і визначення впливу проекту на ці умови, тобто, визначається ступінь відповідності” [4].

Розглядають такі види скринінгу [7]:

- негативний (або відсіювання) – встановлення невідповідності досліджуваного об’єкта встановленим критеріям [7];

- позитивний (*Best In Class*) – встановлення відповідності досліджуваного об’єкта встановленим критеріям [7];

- нормативний – (Norm-Based Screening) – відбір досліджуваних об’єктів здійснюється на основі встановлення відповідності їх функціонування соціально-економічного-економічним нормам [7].

За своєю механічною сутністю скринінг представляє певний тест, метою якого є виявлення додаткової інформації, що може бути використана як попереджувальний індикатор настання певних явищ імовірнісного характеру у форматі визначення відношення істини до хибного варіанту та міра їх неприпустимості. Таким чином, за допомогою скринінгу встановлюють міру відповідності досліджуваного об’єкта чи суб’єкта певним вимогам, характеристикам, критеріям, нормам тощо.

Зважаючи на те, що вибір у процесі використання податкових методів здійснюється без попередніх досліджень щодо можливих наслідків із боку платників податків, на нашу думку, доречним є формування загального уявлення про настання тих чи інших податкових дій у відповідь на впровадження податкових новацій саме з боку зацікавлених юридичних і фізичних осіб, що сумлінно виконують податковий обов’язок. Адже доведено, що скринінг є найефективнішим у групах осіб із допустимим чи низьким рівнем характерного ризику. Саме ці групи платників є більш відкритими для контакту та доступними для досліджень. Виявивши податкові аспекти, що спонукають цих осіб до ухилення від сплати податків, стане можливим відкоригувати податкову реформу з метою досягнення податкового компромісу між сторонами та попередити негативні наслідки (рис. 3).

Рис. 3. Скринінг у процесі обґрунтування податкових методів

Джерело: розроблено автором.

Таким чином, результати скринінгу дають змогу уточнити цілі корекції податкових методів для усунення можливих перешкод під час їх реалізації та зниження ефективності, передбачити реакцію соціально-економічної системи на податкові зміни. За допомогою методології скринінгу можна побудувати реально діючий суспільний діалог між платниками податків і владою шляхом попереднього встановлення реакції на податкові новації. Також упередження негативного

сприйняття податкових реформ сприятиме зниженню витрат на їх реалізацію. Таким чином, стане можливим зупинити подальший розвиток тіньового сектору економіки і виявити реальні можливості попередження ухилення від сплати податків.

При цьому використання скринінгу у сфері оподаткування можливе за умов встановлення чіткої відповідності між макрота мікроставданнями суб'єктів оподаткування (рис. 4).

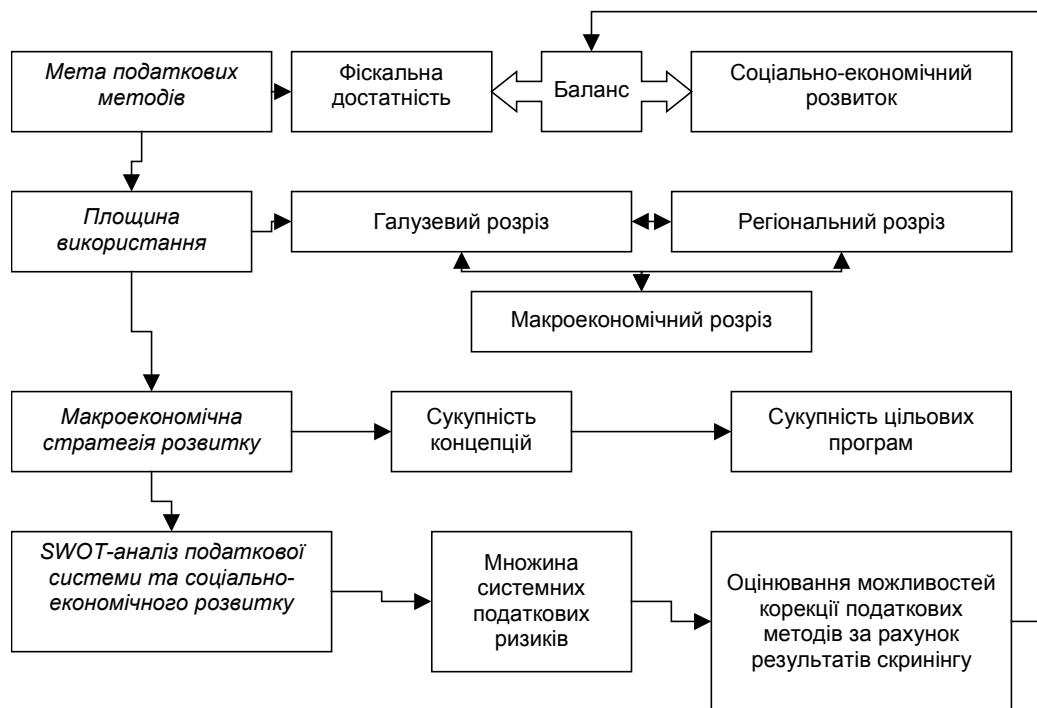

Рис. 4. Базовий блок реалізації скринінгу податкових методів

Джерело: розроблено автором.

Зважаючи на загальну мету використання податкових методів (досягнення балансу між фіскальною достатністю та соціально-економічним розвитком), площина використання методології скринінгу повинна розмежовуватися за галузевим, регіональним і макроекономічним розрізами. Таким чином, доцільно застосовувати синтез видів скринінгу – позитивний чи негативний з нормативним, норми якого відрізняються за сферами діяльності та рівнями. Тоді цілі реалізації скринінгу узгоджуватимуться із цілями макроекономічного стратегічного розвитку держави у сфері оподаткування.

Скринінг реалізується в межах груп платників за рівнем податкових ризиків, здійснюється SWOT-аналіз податкової системи та соціально-економічного розвитку з метою виявлення слабких і сильних сторін, ризиків, притаманних зазначеним системам.

Розглянемо мікро модель використання скринінгу в процесі обґрунтування податко-

вих методів. Згідно з положеннями ПКУ, податкові новації впроваджуються не частіше ніж раз на півроку, тому час на реалізацію скринінгу системних змін оподаткування є.

Оцінювання можливостей корекції податкових методів здійснюється на базі ДПІ, де формується фокус-група за різним рівнями податкових ризиків тих сфер діяльності, що вважають у районі бюджетотворювальними. Розробляють систему критеріїв оцінювання податкових методів, що використовують та планують використати. Множина критеріїв податкових методів групується відповідно до фіскального та соціально-економічного значення з метою встановлення рівня зацікавленості сторін у їх використанні. При цьому експертам дають на вибір три основні стратегії прийняття рішень, що можуть бути прийнятими в разі впровадження конкретних податкових методів.

Отримані результати будуть формувати уявлення про середовище, в якому функці-

онують платники податків. Застосування скринінгу дасть можливість попередньо побудувати проєкцію ймовірної реакції платників податків за різними групами податкового ризику на використання тих чи інших податкових методів, що дасть змогу попередити негативні наслідки, зокрема бюджетні втрати.

IV. Висновки

В умовах нестабільного соціально-економічного середовища зростають податкові ризики з боку всіх суб'єктів оподаткування. Реалізація податкової реформи в Україні супроводжується негативними наслідками ухилення від сплати податків, згортанням офіційної частини діяльності та, фактично, розвитком тіньового сектору економіки. Було запропоновано використовувати методологію скринінгу в процесі обґрунтування податкових методів регулювання національної економіки. Досліджено сутність поняття "скринінг" з погляду медицини та фінансів, узагальнено основні його види. Доведено, що результати скринінгу дають змогу уточнити цілі корекції податкових методів для усунення можливих перешкод під час їх реалізації та зниження ефективності, передбачити реакцію соціально-економічної системи на податкові зміни.

Список використаної літератури

1. Десятнюк О. Дефініція ризику податкової системи / О. Десятнюк // Світ фінансів. – 2007. – № 4. – С. 13.
2. Кучерова Г. Ю. Стратегія формування свідомого оподаткування як фактор сталого розвитку національної економіки : монографія / Г. Ю. Кучерова. – Запоріжжя : КПУ, 2016. – 416 с.
3. Леус Д. В. Портфельне інвестування як інструмент фінансового забезпечення сталого розвитку економіки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Д. В. Леус ; ДВНЗ "УАБС НБУ". – Суми, 2014. – 20 с.
4. Олексієнко А. І. Механізм розробки інноваційних проєктів та оцінка їх ефективності / А. І. Олексієнко, Е. Ю. Терещенко // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ. – 2014. – Т. 2. – № 6. – С. 227–234.
5. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23593>.
6. Офіційний сайт вільної енциклопедії "Вікіпедія" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Скринінг>.
7. Офіційний сайт Європейського форуму відповідального інвестування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurosif.org/>.
8. Приймак С. В. Фінансова діагностика як інструмент контролінгу / С. В. Приймак, О. Д. Клебан // Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. – 2010. – Вип 7 (3). – С. 26–35.
9. Терещенко О. О. Контролінг поведінки в концепції біхевіористичних фінансів / О. О. Терещенко // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 5–16.
10. Фінансовий словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/contents.nsf/fin_enc/.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2017.

Вагилевич А. А. Использование методологии скрининга в процессе обоснования налоговых методов государственного регулирования национальной экономики

В статье исследована возможность использования методологии скрининга в процессе обоснования налоговых методов государственного регулирования национальной экономики. Раскрыта суть понятия "скрининг" и обобщены его основные виды. Установлена взаимосвязь между налоговыми рисками и "скринингом" как инструментом их минимизации. Формализована общая структура налоговых рисков. Приведено место скрининга в процессе обоснования налоговых методов государственного регулирования национальной экономики. Предложен базовый блок реализации скрининга налоговых методов государственного регулирования национальной экономики. Раскрыта суть микромодели использования скрининга в процессе обоснования налоговых методов государственного регулирования национальной экономики.

Ключевые слова: налоговые риски, налоговый разрыв, налогообложения, скрининг, норма, критерии, SWOT-анализ.

Vagilevych A. Using Screening Methodology in the Process of Explaining Tax Basis Methods of State Regulation of National Economy

It is proved that fiscal risks are growing from all business taxes in an unstable social and economic environment. Implementation of tax reform in Ukraine is accompanied by negative consequences of tax evasion, curtailment of official activities and, in fact, the development of the shadow economy. The author of the article proposes to use screening methodology during the grounding of tax regulation methods of national economy. It is proved that screening methodology can be an effective tool for

clarifying the direct impact, detection and prevention of fiscal risks while using tax methods during assessment of all social and economic processes (sectoral, territorial, macro).

The essence of the concept of screening in terms of medicine and finance have been studied, and its main types have been summarized. It's been found that in its essence a mechanical screening represents a test that aims to identify additional information that can be used as a warning indicator of occurrence of certain events of a probable character to determine the ratio of true and false alternative measure of inadmissibility. Thus, a degree of compliance of the research object or subject to certain requirements, specifications, criteria, standards is established by screening.

It is proved that screening results allow to specify purposes of tax techniques correction for eliminating possible obstacles for their implementation and reduce efficiency, predict reaction of social and economic system to tax changes.

Using the methodology of screening it could be possible to build a really active social dialogue between taxpayers and the government by establishing preliminary reactions to the tax innovations and also prevention of negative perception of the tax reform would reduce the cost of their implementation. Thus, it would be possible to terminate further development of the shadow economy with the real possibilities of tax evasion prevention.

Key words: *fiscal risks, tax gap, taxation, screening, principle, criteria, SWOT-analysis.*